

Кәсібінен – нәсіп тауып жүрген бірқатар жанның жұмысының тоқтауы шығынға әкеліп соқтырды. Аяқ асты айлықсыз қалған адамдар, күн көріс қамын ойлап, уайымдағандары рас. Оған қоса, карантиндік шаралар қай уақытқа дейін созылатын белгісіз еді. Осы орайда ел тұрғындарына көмек көрсету мақсатында мемлекеттен 42 500 теңге көлемінде жәрдемақы тағайындалды. Өтінімдер түрлі сайт, чат, боттар көмегімен қабылданып, Үкімет тарапынан 4,5 млн. адам арнайы көмекті иеленген. Бұл есенгіреп қалған ел тұрғындарының көңілдеріне медеу болып, күнкөріс деңгейін сәл де болса жеңілдетуге өз септігін тигізді.

Карантиннің кесірінен кредитін төлеуге мүмкіндігі болмаған жандарға да біршама көмек көрсетілді. Қаражаттан онсыз да қысылып жүрген қарызы бар жұртшылыққа бұл жеңілдіктер аса қажет еді. Осы орайда, банктерден несие алған 14 мың субъект кредитті қайтару мерзімін кейінге шегеруді сұрауға өтінім берген.

Коронавирус қалың жұртшылықтың қалтасына қағып қана қоймай, еліміздің экспорт, импорт мәселесіне де өз ықпалын тигізді. Мұнай және минералды шикізат экспортының, осы саладағы сауда, өндіріс көлемінің кемуіне байланысты экспорт пен импорттың айырмасы, екінші тоқсанда 25%-ға азайған. Бұл әрине біраз өндірушілердің жұмысының тоқтауымен тығыз байланысты. Оған қоса, қауіпті дерт өршіп тұрған кезде, карантиндік талапқа сай блок-бекеттердің қойылуы. Сырттан товар тасымалдау барысында туындаған қиындықтар.

Дағдарыс әлем халқының басым көпшілігінде болып, әр ел өзінше стратегиялар ойлап тауып, оңтайлы шешім қабылдауға тырысты. Өз кезегінде біздің ел де экономикаға қатысты бірқатар мәселелерді қолға алып, «Экономикалық зерттеулер институты» АҚ басқарма төрағасының кеңесшісі Ғазиз Сейілханов: «Біріншіден, экономиканы әртараптандыру қажет. Бұл мәселеге кешенді түрде назар аудару керек. Еліміздің экономикасы ұлттық компанияларға тәуелді. Яғни, екіншіден, жеке меншік секторды дамыту қажет. Үшіншіден, елімізде кеңістіктік әртараптандыру керек. Бізде кейде экономикалық ресурстар бәсекелік қабілетсіз немесе бәсекелестік артықшылықтары жоқ өңірлерге жіберіледі», – деп атап өтті.

Аталған бұл ұсыныстар өз тиімділігін беріп, өтпелі кезеңде «Бір жағадан – бас, бір жеңнен – қол», -шығарып өтеміз деген ниеттеміз.

Карантин біраз салаға өзгерістер енгізіп, айналдырған бір жылдың ішінде өз жаңашылдығын енгізіп үлгерді. Әсіресе, «қашықтан оқу», «қашықтан жұмыс жасау» секілді, бұрын сирек қолданылып жүрген тәсілдер бірден қалыпты өмірге айналып, адамдар өздігінен әрекет етуге көшті. Жұмыстан айрылған талай жанның жаңа қыры ашылып, өзінің бойындағы жасырынып жатқан мүмкіндіктерін іске асырып, табыс табуға деген талпынысын оятты.

Қандай қиындық болса да, артында қуанышымен тұрғаны анық. Олай болса, бұл кезең де уақытша деп білемін. Ең бастысы ел іргесі аман, жұртымыз тыныш болсын! Әлі де әлемді дүрліктіріп тұрған кеселдің тезірек көзі жойылып, ел экономикасы берік, әлеуметтік хал-ахуалы мықты бола берсін!

Әдебиеттер:

1. <https://informburo.kz/kaz/koronavirus-pandemiyasyny-azastan-ekonomikasyna-ser-anday-saraptama.html>

Гинаятова К.К., 2 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Темирбекова Л.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АУЫЛ ХАЛҚЫНЫҢ ДЕМОГРАФИЯСЫ

Адам дүние есігін аша сала, өз мемлекеті үшін маңызды бір рөл атқарады. Бұл жайлы кішкентай сәби сезініп, білмейді. Дегенмен ол өз мемлекетінің халық санының бір кішкентай үлесін алады. Қала болсын, мемлекет болсын ауылдардан тұрады. Сондықтан бұл тақырыпты зерттеу өте қызықты әрі өзекті. Халық кез-келген мықты мемлекеттің негізін қалайды. Себебі онсыз мемлекет тіршілік ете алмайды. Бұл тақырыпты тандауымның сөзсіз өз себептері өте көп. Өзім ауылда туып-өскендіктен, ауылдағы адамдардың санының азаюы мені қатты алаңдатады. Бұл тақырып егжей-тегжейлі зерттеп, көбеюіне өз ұсынысымды жазу менің міндетім деп білемін.

Ауыл-қазақ халқының алтын бесігі. Себебі, әрбір адам ауылмен тығыз байланысты. Қалаларға азық-түлікте осы ауылдан келеді емес пе?! Ауыл-тәлім-тәрбие, салт-дәстүр тұнып тұрған қасиетті де киелі жер.

2021 жылдың 1 қаңтарындағы соңғы мәліметтерге жүгінсек, халық саны 18 877,1 мың адам. Қазақстан Республикасындағы халық саны өскенімен, ауылдағы халық саны күннен күнге азаюда. Ауылдағы халық санының төменденуіне түрлі факторлар әсер етеді. Төменде 1-кестеде соңғы 5 жылдағы ауыл халық санының динамикасын қалай өзгергенін байқай аламыз.

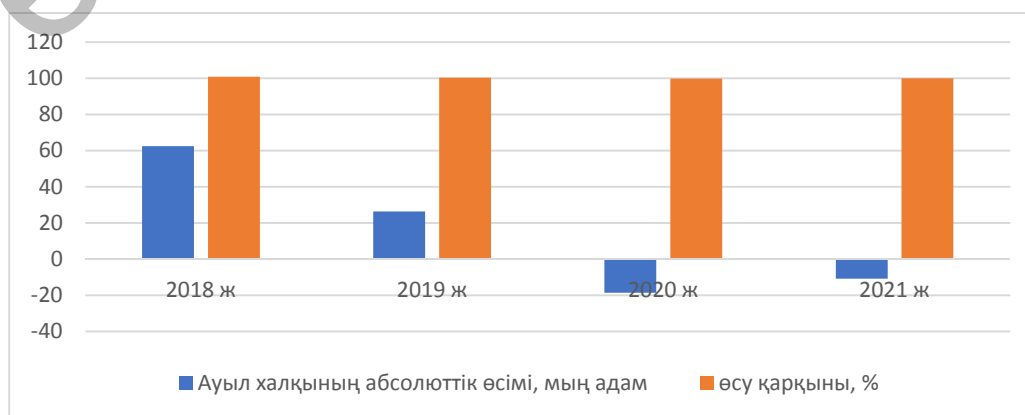
1-кесте - Қазақстан Республикасының 2017-2021 жылдарындағы халық динамикасы

Жылдың басына	2017	2018	2019	2020	2021
Халық саны, мың адам	17 918,2	18 157,0	18 395,6	18 632,1	18 877,1
қала	10250,1	10 426,4	10 638,6	10 893,8	11 149,7
ауыл	7 668,1	7 730,6	7 756,9	7 738,3	7 727,4
Ауыл халқының абсолюттік өсімі, мың адам	-	+62,5	+26,3	-18,6	-10,9
өсу қарқыны, %	-	100,81	100,34	99,76	99,86
өсімше қарқыны, %	-	+0,81	+0,34	-0,24	-0,14

Жоғарыдағы кестеде байқанымыздай, жалпы халық саны мен қала халқының саны баяу өскені айқын көрінеді. Ал ауыл халқының саны туралы айтсам, ол өзгеріп отырғаны білінеді. Яғни ол біресе артық, біресе кеміп отырған. Бұл өзгерістерге менің ойымша, ауылдағы тұрмыстық жағдайдың оңалмай жатқандығы әсер ететін сыңайлы. Әрине, барлық ауылдағы күн-көріс бірдей нашар деуге болмайды. Себебі ауылдағы халық санын азаюына оқушылардың мектеп бітіріп, қалаға жоғарғы оқу орнына түсуі, сондай-ақ ата-аналарын балалары өздерімен бірге көшіріп алып кету, денсаулық жағдайына байланысты көшу сияқты түрлі факторлар әсер етеді. Айта беретін болсам факторлар жетерлік. Алайда, соңғы екі жылда адамдардың көптеп көшуі байқалады. Бұған басты себеп ауылдағы медицинаның нашар болуы деп санаймын.

Елдегі халық саны медицина мен тұрмыстық жағдайдың жақсаруына байланысты артып, өмір сүру жасы ұзарып отырады. Бірақ, ауылдағы жағдай дұрысталмаса, адамдар қалаға көшуге мәжбүр болады. Соңғы 10 жылда Н. Назарбаев пен Қ. Тоқаев университет түлектерін ауылға тарту үшін түрлі іс-шаралар мен бағдарламалар ұсынуда. Сонымен қатар, өзге елдегі қандас-бауырларымызды және оңтүстік аймақтағы адамдарды солтүстіктегі ауылдарға барлық жағдайды жасап бағдарламалар аясында көшіріп жатыр. Әрине, егерде барлық ауылдарға жақсы жағдай жасап, медицина мен білім жағын дұрыстайтын болса, көп проблема өз шешімін табады. Жалпы өз ауылымның мысалында айтатын болсам, соңғы 5 жылда ауылымыз күннен күнге көркейіп келеді. Солтүстік өңірде тұратындықтан біздің аймақта қыс мезгілінде өте қиын. Себебі жолдың болмауы жағдайды ауырлататыны сөзсіз. Адамдар ауруханаға жете алмайтын күндер де болып жатады. Сол себепті қарт адамдар мен ауыратын адамдар сапалы медициналық қызметке жүгіну үшін қалаға көшіп кетеді.

2-суреттен көріп тұрғанымыздай, 2020 жылы адамдар саны -0,24 %-ке кемісе, 2021 жылы ол көрсеткіш 0,10 %-ке төмен түскен екен. Менің ойымша, өсу қарқының төмендеуіне «Пандемия» мен қаладағы жағдай әсер етті. Себебі, вирус кезінде, жер үйлерге деген сұраныс күрт артты. Яғни, ауылда таза ауа және көбінесе жер үйлердің болуы адамдарды көшпей ауылда қалуларына септігін тигізді.

Сурет 2 - Ауыл халқының өзгерісі

Ауыл халқы санының артуы үшін жылына 2 рет ауыл халқына медициналық сараптама жүргізу және жағдайлар жасалу керек. Яғни ауылдағы өмірді ыңғайлы ету басты мәселе. Зейнетақы жасына реформа жасалып, ауыл тұрғындарына зейнет жасы төмендесе ауыл тұрғындары жаппай көшуді қояды деп нақты сеніммен айта аламын. Егерде ауыл тұрғындары осындай қарқынмен көссе, шамамен 20-25 жылда ауылдар жойылады. Бұл қуантарлық жағдай емес...

Әдебиеттер

1. Мұханбетова С.М. Статистика–Алматы: Дәуір, 2011.
2. Назарбаев Н. Мыслями с народом поделюсь. - Алматы: Мектеп, 2007.
3. Переведенцев В.И. Методы изучения миграции населения. - М.1975.
4. Авров А.П., Аврова Ю.П. Общая теория статистики. –Алматы, 2009.
5. www.stat.gov.kz

Гинятова К.К., 2 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ҚОРЛАРДЫ ЕСЕПТЕН ШЫҒАРУ ЕСЕБІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Өнеркәсіпте, өндірісте тауарлық-материалдық құндылықтарды тұтыну үнемі артып келеді. Бұл өндірістің кеңеюіне, өнімнің өзіндік құнындағы материалдық шығындардың айтарлықтай үлесіне және ресурстар бағасының өсуіне байланысты.

Қорлардың барлық түрлері 1300 бөлімшенің активті шоттарында жүргізіледі.

Тауарларды есептен шығару тәртібі.

Егер тауарларды (қызметкерлерге сыйға тартпай) есептен шығаруды шешсе, онда бухгалтерлік есепте есептен шығару №562 бұйрықпен бекітілген Қ-6 нысаны бойынша есептен шығару актісін рәсімдей отырып жүргізіледі.

Келесілерді назарға алу қажет:

1. ҚР Салық кодексінің 264-бабының 1-тармақшасына сәйкес табыс алуға бағытталған қызметке байланысты емес шығындар шегерімге жатпайды. Тиісінше, егер өнімді есептен шығарса, онда бұл кіріс алуға бағытталған қызметпен байланысты емес шығын ретінде танылады, сәйкесінше КТС шегерімдеріне жатқыза алмайды. Бухгалтерлік жазба: Дебет 7210 (шегерімге жатқызылмайтын) Кредит 1330.

2. ҚР Салық кодексінің 404-бабы 2-тармағының 2-тармақшасына сәйкес есепке жатқызылатын ҚҚС сомасын азайту (түзету) тауарлар бойынша олар бүлінген, жоғалған жағдайда (төтенше жағдайлар нәтижесінде туындаған жағдайларды қоспағанда) жүргізіледі. Бұл ретте тауардың бүлінуі нәтижесінде осы тауарды салық салынатын айналым мақсаттары үшін пайдалануға болмайтын тауардың барлық немесе жекелеген сапасының (қасиеттерінің) нашарлауын білдіреді. Қарастырылып отырған жағдайда, егер бұл тауарларды жай ғана есептен шығарса, бұл бүлінуге/жоғалуға байланысты есептен шығару ретінде теңестіріледі, сәйкесінше, осы тауарлар үшін бұрын есепке алынған ҚҚС-ғын түзету керек: Дебет 7210 (шегерімге жатқызылмайтын) Кредит 1420.

Қызметкерлерге тауарларды сыйға тарту. ҚР Салық Кодексінің 243-бабының 13-тармағына сәйкес жарнамалық мақсатта өтеусіз берілген тауардың (оның ішінде сыйға тарту түрінде) құны, егер мұндай тауар бірлігінің құны республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген және осындай беру күні қолданыста болған айлық есептік көрсеткіштің 5 еселенген мөлшерінен аспаған жағдайда, осындай тауарды беру жүзеге асырылған салық кезеңінде шегерімге жатқызылады.

Яғни егер тауарды жұмыскерге сыйға тарту түрінде берілсе және осындай сыйға тартылған тауар бірлігінің құны 5 АЕК-тен аспаса, онда осы тауарлардың өзіндік құнын КТС бойынша шегерімге жатқызуға болады:

- Дебет 7210 (шегерімге жатқызылатын) Кредит 1330.

Егер тауар бірлігінің өзіндік құны 5 АЕК-тен асса, онда бұл шығыс шегерімге жатпайды: - Дебет 7210 (шегерімге жатқызылмайтын) Кредит 1330.

ҚР Салық Кодексінің 381-бабының 5-тармағына сәйкес тауарларды өтеусіз беру кезінде ҚҚС мақсатында өткізу бойынша айналым мөлшері, Қазақстан Республикасының трансферттік баға белгілеу туралы заңнамасында өзгеше көзделмесе, салық төлеушінің бухгалтерлік есебінде көрсетілуге жататын (көрсетілген) берілетін тауарлардың баланстық құны мөлшерінде айқындалады.